

Rapport 2008:135

Arkeologisk förundersökning

Nya lyktstolpar vid Pukebacken

RAÄ 5

Bryggaregatan, Gullringsgatan,
Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Nya lyktstolpar vid Pukebacken

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

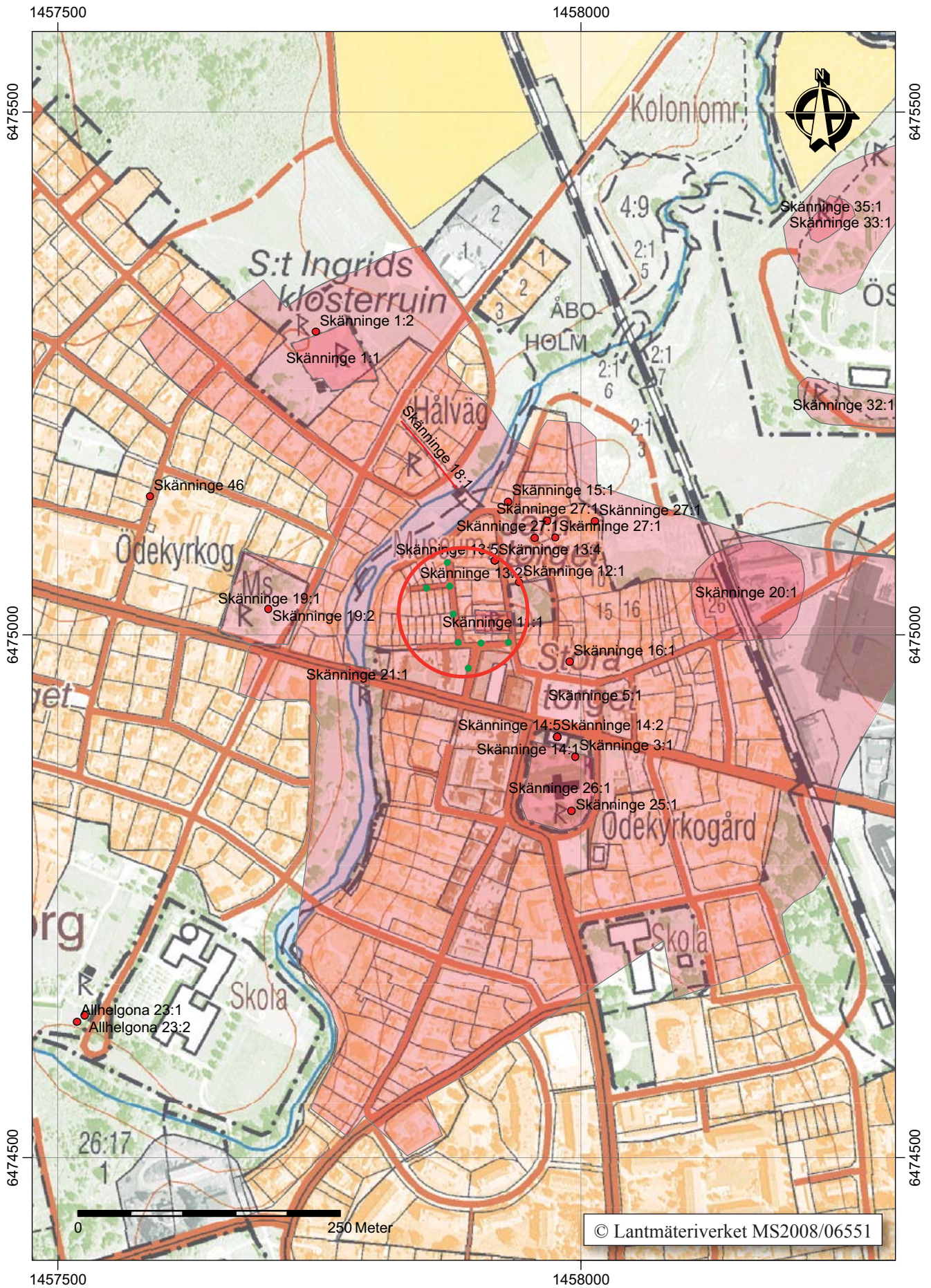
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Med anledning av utbyte av åtta befintliga lyktstolpar i ett område nordväst om Stora Torget i Skänninge utfördes en arkeologisk förundersökning under december 2008. Vid denna påträffades kulturlager i ett schakt på Trädgårdsgatan. I Gullringsgatan framkom ett jordblandat gruslager som kan vara spår av kyrkogårdsjorden på Allhelgonakyrkans kyrkogård. I de övriga schakten berördes endast sentida fyllnadsmassor. Naturlig undergrund nåddes inte i något av schakten.

Ann-Charlott Feldt
I:e antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde 4-5 december 2008 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med utbyte av åtta befintliga lyktstolpar i ett område nordväst om Stora Torget i Skänninge. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Mjölby Svartådalen Energi AB, vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet var undertecknad.

Det aktuella området ligger centralt inom RAÄ 5, Skänninges medeltida stadsområde och i direkt anslutning till Allhelgonakyrkans kyrkogård. Totalt omfattade den planerade schaktningen ca 8 m³ fördelat på ca 1 m³ per stolpe. Schaktdjupet för fundamenten var ca 0,8 m. Berörda gator var Bryggaregatan, Gullringsgatan, Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt som en centralort under 1000- och 1100-talen. Skänninge omnämns första gången år 1178 i ett skyddsbrev utfärdat för biskopsstolen i Linköping av påven Alexander III (DS 74). Där omnämns *mansionem juxta skeningiam cum appendiciis suis*, dvs ”en gård invid Skänninge med intilliggande ägor”. Att man orienterar sig utifrån Skänninge antyder att detta var en välkänd plats vid denna tid.

Skänninge nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och under hela 1300-talet var Skänninge en betydande stad. Ett hospital fanns troligen redan år 1208 och ett dominikankonvent etablerades år 1237. År 1248 hölls ett viktigt kyrkomöte i staden (DS 347-360) och ytterligare ett konvent, S:ta Ingridis kloster, etablerades på 1270-talet. År 1285 omtalas ett mynthus och stadens sigill är känt från 1301. Under 1400-talet började staden gå tillbaka till förmån för Vadstena och under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktären av en förstörad bondby (Haselmo 1983).

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden är osäkra (RAÄ 5, Skänninge). Vid undersökningar inom och i anslutning till stadsområdet har även förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket kan antyda en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004).

Stadens två äldsta stenkyrkor, Allhelgonakyrkan (RAÄ 11, Skänninge) och S:t Martins kyrka (ingår i RAÄ 1, Skänninge), var belägna på varsin sida om Skenaån. De dateras båda till 1100-talet. Fynd av tidigmedeltida runristade gravmonument pekar på att båda stenkyrkorna haft föregångare i trä (Feldt 2004).

Allhelgonakyrkan var prostierkyrka för området Västanstång. Kyrkan revs efter reformationen på 1500-talet. Vid undersökningar av lämningarna efter Allhelgonakyrkan har enstenssättningsliknande lämning påträffats vilket kan antyda att en förhistorisk begravningsplats finns i området (Lindqvist 1970). Det berörda undersökningsområdet ligger delvis inom den kyrkogård som under medeltiden omgav Allhelgonakyrkan.

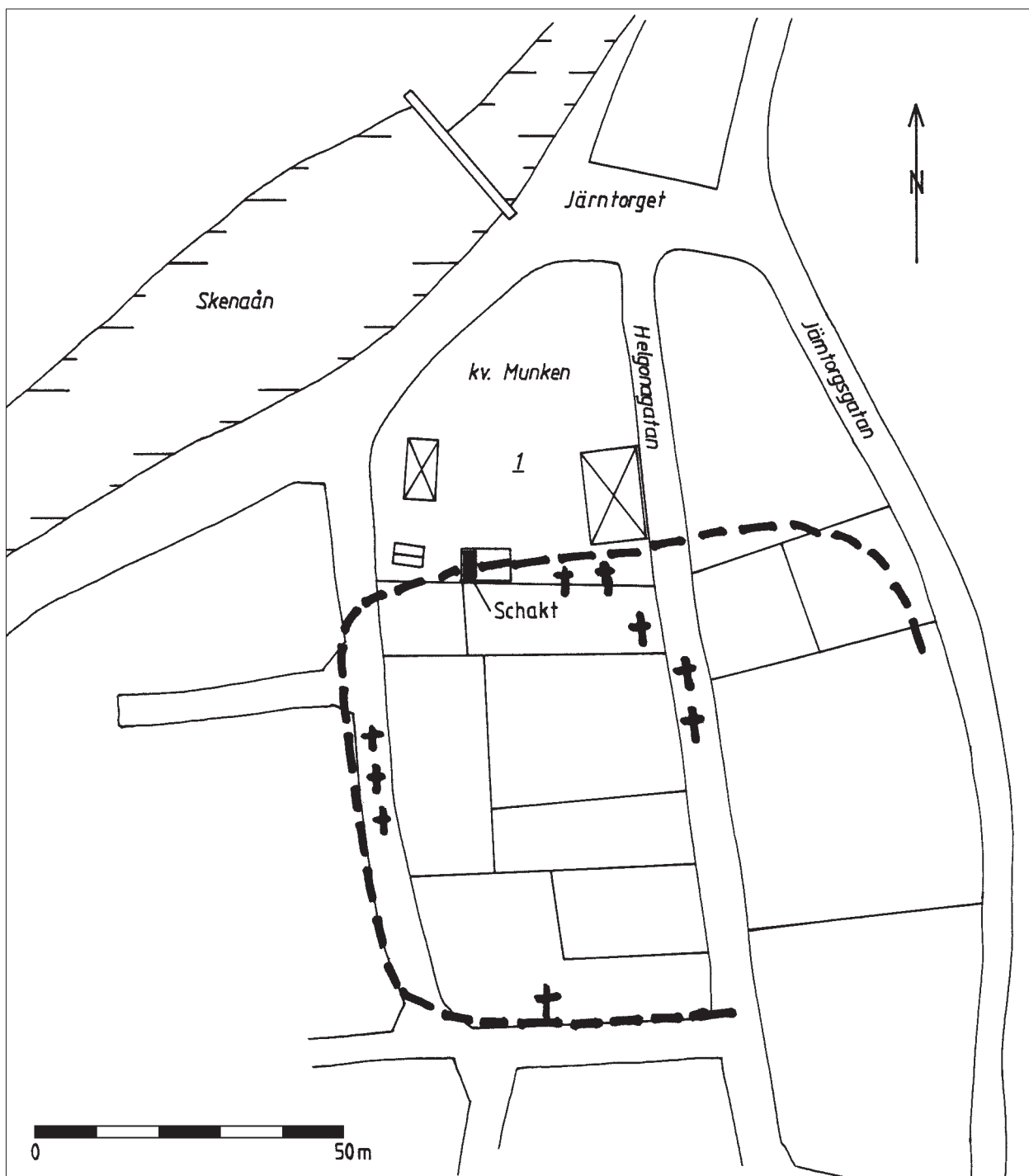
I samband med tidigare utförda undersökningar i området har det fokuserats på att fastställa kyrkogårdens utbredning (se t ex Feldt 1991 och 2001, Ljungstedt 1960). De nu aktuella schakten är placerade både på ytor som ligger inom kyrkogården och ytor som sannolikt ligger utanför densamma. I det intilliggande kv Munken 5 och 7 finns rester av murverk intill Pukebacksgatan som kan kopplas samman med en ”sannolikt medeltida” källare i anslutning till Allhelgonakyrkan (Feldt 1990).

Vid undersökningar i området har förutom gravar även olika gatunivåer och omfattande kulturlager påträffats i området. Ett stolphål i Gullringsgatan har ¹⁴C-daterats till 990-1220 e Kr (kalibrerad datering vid 2σ). Vid nämnda undersökning konstaterades även 0,5 m tjocka kulturlager (Feldt 2003). I kv Gillestugan, öster om Trädgårdsgatan, har kulturlager med brandspår, syllstensrader och en stenläggning påträffats (Feldt 1992 och 1993).

Tidigare har Mjölby-Svartådalen Energi AB genomfört byte av flera belysningsstolpar i närområdet; bl a i Helgonagatan och Järntorgsgatan samt runt Stora Torget. Även de yt- och djupmässigt begränsade schakten har kunnat förmedla viss information om Skänninge i äldre tid. I Helgonagatan påträffades en stenrad och skelettrester (Feldt 2002) och i Stora Torget har variationer i kulturlageromfattningen kunnat studeras (Feldt 2004). Flera undersökningar i området har dock endast berört sentida fyllnadsmassor efter tidigare utförda schaktningar för bl a vatten och avlopp (se t ex Feldt 1996, Magnusson 2008).

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt i samband med arbetsföretaget. Fast fornlämning som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, samt om så var möjligt att dateras.

Figur 3. Förslag till begränsning av Allhelgonakyrkans kyrkogård utifrån gravfynd (efter Feldt 2001).

Det berörda området ligger delvis inom den kyrkogård som under medeltiden omgav Allhelgonakyrkan (Feldt 2001). De nu aktuella schakten är placerade både på ytor som ligger inom kyrkogården och ytor som sannolikt ligger utanför densamma. Schakten kan ge indikationer på hur långt åt söder och väster som kyrkogården sträckte sig under medeltid.

Resultatet från förundersökningen ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen utfördes som en schaktningsövervakning i samband med schaktningsarna. Schakten grävdes med maskin och spade i äldre schakt och de gamla lyktstolparna lyftes bort. Sammanlagt öppnades sex schakt istället för de planerade åtta schakten. Det östligaste av stolpbytena kunde ske i befintligt fundament och det nordligaste bedömdes endast beröra fyllnadsmassor i anslutning till en stödmur. Schakten var ca 1 m² och schaktdjupet var 0,8 m.

Dokumentationen omfattar en schaktöversikt med beskrivning över berörda schakt och schaktprofil upprättad på schaktet i Trädgårdsgatan samt digitala foton. Ingen provtagning för ¹⁴C-analys bedömdes nödvändigt för att datera en fyndkontext/anläggning. Inga föremål togs tillvara i samband med förundersökningen.

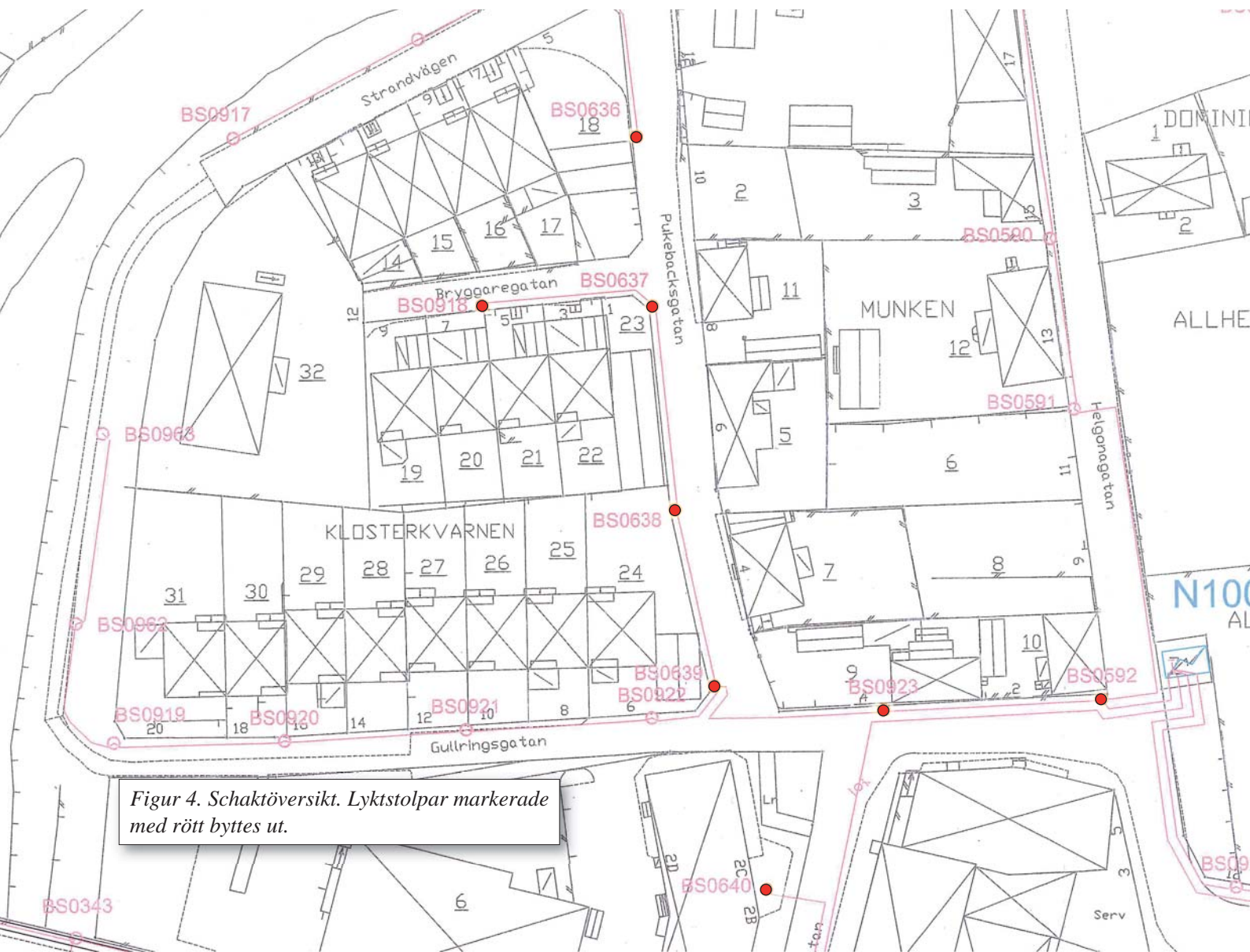
Resultat och tolkning

Sammanlagt schaktövervakades utbytet av sex fundament.

I schaktet i Trädgårdsgatan påträffades kulturlager. Dessa uppträdde på ca 0,2 m djup som ett kulturjordsblandat grusigt lager med enstaka ben. Därunder, på ca 0,5 m djup, vidtog ett fett, mörkbrunt kulturlager med inslag av träflis. I det undre lagret påträffades äldre buteljglas och bitar av tegel. Lagret kan sannolikt dateras till 1700-1800-talen.

På platsen för det västra fundamentet i Gullringsgatan framkom ett jordblandat gruslager på ca 0,4 m djup. Detta kan vara spår av kyrkogårdsjorden på Allhelgonakyrkans kyrkogård. Inga skelettresten framkom dock i lagret. Laget kan möjligen tolkas som en bekräftelse av kyrkogårdens utbredning ut i Gullringsgatan i söder.

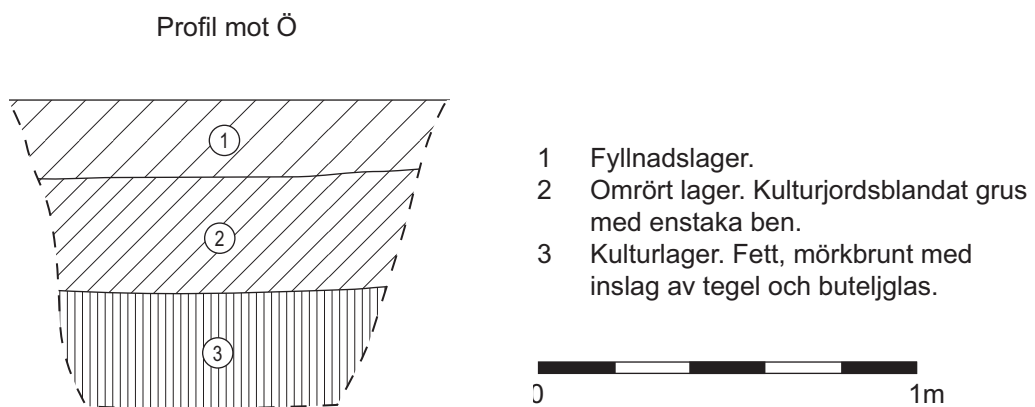
I de övriga schakten berördes endast sentida fyllnadsmassor. Naturlig undergrund nåddes inte i något av schakten, vilket innebär att ostörda lämningar kan finnas under det här aktuella schaktdjupet på 0,8 m.

Figur 4. Schaktöversikt. Lyktstolpar markerade med rött byttes ut.

Figur 5. Runt fundamentet i Trädgårdsgatan syns mörka, feta kulturlager. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Figur 6. Profil i Trädgårdsgatan.

Referenser

- Diplomatarium suecanum (DS). 2001. De svenska medeltidsbrevens i svenskt Diplomatariums huvudkartotek. CD version 2 Riksarkivet.
- Feldt A-C. 1990. *kv Munken 5 o 7*. Arkeologisk förundersökning. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 1991. *Pukebacksgatan*. Arkeologisk förundersökning. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 1992. *Kv Gillestugan*. Arkeologisk förundersökning, november 1992. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 1993. *kv Gillestugan*. Arkeologisk förundersökning, januari 1993. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 1996. *Pukebacksgatan*. Antikvarisk kontroll. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2001. *Kyrkogårdens gräns*. Arkeologisk förundersökning. Sjölingården, kv Munken 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 27:2001, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2002. *Byte av lyktstolpar vid Stora Torget*. Arkeologisk förundersökning. Stora Torget, Vistenagatan, Helgonagatan och Järntorgsgatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 56:2002, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2003. *Tidigmedeltida stolphål under kulturlager*. Arkeologisk förundersökning. Gullringsgatan och Helgonagatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 41:2003, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *En sporre upphittad på Stora Torget*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2004:19, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala universitet.
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge, Riksantikvarieämbetets rapport Medeltidsstaden 40*. Stockholm.
- Lindqvist G. 1970. Allhelgonakyrkan i Skänninge. Lindahl A. (red) *Skänninge stads historia*. Skänninge.
- Ljungstedt S. 1960. Rapport från undersökningar i schakt i Pukebacksgatan, Skänninge i september 1959. Arkivhandling, Östergötlands länsmuseum.
- Magnusson M. 2008. *Vattenläcka i Pukebacksgatan. Pukebacksgatan 8 i Skänninge*. Arkeologisk förundersökning/schaktningsövervakning. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2008:53, Östergötlands länsmuseum.

Tekniska uppgifter

Område	Bryggaregatan, Gullringsgatan, Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad	085 41 (8F 4b Skänninge), 085 51 (8F 5b Biskopsberga)
Koordinater	X6474969-6475067, Y1457850-1457932
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslut	2008-10-07
Länsstyrelsens dnr	431-23191-08
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
Länsmuseets dnr	414/08
Länsmuseets projektnr	530865
Uppdragsgivare	Mjölby Svartådalen Energi AB
Kostnadsansvarig	Mjölby Svartådalen Energi AB
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbetstid	2008-12-04--05
Total fältarbetstid	8 timmar
Totalt undersöktes	ca 6 m ³
Fynd	Tillvaratogs ej
Foto filmnr	Enbart digitala bilder
Analyser	Nej
Grafik	Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2008:135 © Östergötlands länsmuseum

Med anledning av utbyte av åtta befintliga lyktstolpar i ett område nordväst om Stora Torget i Skänninge utfördes en arkeologisk förundersökning under december 2008. Vid denna påträffades kulturlager i ett schakt på Trädgårdsgatan. I Gullringsgatan framkom ett jordblandat gruslager som kan vara spår av kyrkogårdsjorden på Allhelgonakyrkans kyrkogård. I de övriga schakten berördes endast sentida fyllnadsmassor. Naturlig undergrund nåddes inte i något av schakten.